

เทศน์เช้า วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เราเกิดเป็นคน เกิดเป็นคนมีวุฒิภาวะ การเกิดเป็นคนเป็นอริยทรัพย์ ถ้าการไม่เกิดเป็นคน เวลาพูดถึงเรื่องการเกิดและการตาย บอกว่าเวลาเกิดเป็นสัตว์ เราคิดว่ามันเป็นไปได้ ในพระไตรปิฎกนะ มันมีความเชื่อของลัทธิหนึ่งว่า คนเกิดเป็นคนจะเกิดเป็นคนตลอดไป ชาตินี้เกิดเป็นคน ชาติน้ำก็เกิดเป็นคน ถ้าใครเกิดเป็นสัตว์ก็เกิดเป็นสัตว์ตลอดไป ใครเกิดเป็นสิ่งใดก็จะเกิดเป็นสิ่งนั้นตลอดไป นี่ความเชื่อของลัทธิหนึ่งในสมัยพุทธกาลก็มี

แต่ในพระพุทธศาสนาเรา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ว่าอย่างนั้น เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุปเพณิवासานุสติญาณ ย้อนอดีตชาติไป เห็นไหม ท่านบอกท่านเคยเกิดเป็นกวาง เคยเกิดเป็นสัตว์ เป็นหัวหน้าสัตว์ คือหัวหน้าฝูง หัวหน้าฝูงสร้างสมบารมี เคยเกิดเป็นลิง เป็นพญาลิง แล้วไปถึงมันมีคนมาล่า ท่านเป็นคนปกป้องฝูง ท่านเป็นคนนำฝูง ท่านว่าท่านเคยเป็น นี่การเกิด

การเกิดและการตายมันอยู่ที่เวรที่กรรม ทำดีได้เกิดดี แล้วคนเราทุกคนจะว่าทำดีตลอดไป หรือทำชั่วตลอดไปมันไม่มี คนเราเคยทำความดีก็มี ทำความผิดพลาดก็มี ที่นี้ความผิดพลาด เวลา มันเสวยชาติ เสวยชาติใด นี่มันต้องเสวยชาติหนึ่ง พอเสวยชาติไปแล้ว การเกิดเป็นมนุษย์ถึงว่าเป็น อริยทรัพย์ เพราะการเกิดเป็นมนุษย์ เห็นไหม การเกิดเป็นมนุษย์เป็นอริยทรัพย์เพราะอะไร เพราะ มนุษย์มีสมอง มนุษย์มีความรู้สึกลึกซึ้ง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เกิดเป็นมนุษย์ เหมือนกัน ถ้าเกิดเป็นมนุษย์แล้วมันแยกแยะสิ่งต่างๆ ได้ การเกิด เห็นไหม การเกิดนี้เป็น อริยทรัพย์

แต่เวลาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาละเอียดขึ้นไป คนเราไม่ใช่ดีด้วยการเกิด คนเราไม่ใช่ดีด้วยการเกิดนะ การเกิดมันเป็นผลบุญผลกรรม เกิดมาเป็นมนุษย์ แต่มัน ไม่ใช่ดีเพราะการเกิด เราเกิดเป็นมนุษย์แล้วเป็นคนดีใช่ไหม? นี่เป็นคนดี เวลาเกิดมาแล้วมันก็ต้อง มีปัญญาใช่ไหม

นี่เห็นว่าสิ่งที่ของควรเป็นของไม่ควรใจ เห็นความดีเป็นความชั่ว เห็นความชั่วเป็นความดี ความดีเพราะอะไร เพราะมันมีแรงขับใจ มันมีความรู้สึกนึกคิดของมันใช่ไหม พอมันเห็นสิ่งใดที่พอใจของตัวมันว่าสิ่งนั้นเป็นความถูกต้องดีงามของตัว นี่ความถูกต้องดีงามของตัว เห็นไหม ความรู้สึกนึกคิด

เวลาเราเกิดมาเป็นมนุษย์ สิ่งนี้เป็นอริยทรัพย์ แล้วเราเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว **มนุษย์ไม่ใช่ดี** เพราะการเกิด **มนุษย์ดีเพราะการกระทำ** ถ้ามนุษย์มีการกระทำ มนุษย์มีสติปัญญา ถ้ามนุษย์มีสติปัญญามันจะพัฒนาขึ้นไป ถ้าพัฒนาขึ้นไป เราทำคุณงามความดีของเราขึ้นไป

แล้วคุณงามความดี เห็นไหม ถ้าเราขยันหมั่นเพียร เราทำคุณงามความดี ทางโลกก็ว่าคน คนนี้เป็นคนดี คนดีก็ดีของโลกใจ ถ้าดีของโลก ดุติ ดุสมัยพุทธกาล กษัตริย์ในแว่นแคว้นต่างๆ เวลาเขาออกรบทัพจับศึก พระเจ้าอชาตศัตรูจะไปตีลิจฉวี จะไปตีแคว้นใด ไปถามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าถ้าไปตีนี้แพ้หรือชนะ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกแพ้เด็ดขาด แพ้เด็ดขาดเพราะอะไร เพราะในรัฐนั้น เขาปกครองด้วยประชาธิปไตย เขาปกครองด้วยสามัคคีธรรม ก็ว่าเขารักกัน สามัคคีกัน ถึงได้ตั้งให้พราหมณ์ไปยุแหย่ ไปยุแหย่จนเขาแตกแยกแล้วไปตีเขา ตีเขาก็ตีแตก

แล้วเวลาทุกข์ยากล่ะ เวลาทุกข์ยาก เวลาไม่มีใครเสียไปในตระกูลของตัว เห็นไหม ทุกข์ร้อนทั้งนั้น ไปเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาว่าการเอาพวกนี้ไว้

ฉะนั้น เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระอานนท์บอกว่า “ดวงตาของโลกดับแล้ว ดวงตาของโลก” โลกทุกแขนง โลกทุกวิชาการ ทุกวิชาชีพ มีสิ่งใด ทุกข์สิ่งใดก็ไปเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคนชี้ทาง เป็นคนบอกทางไง ความชี้ทางบอกทาง เห็นไหม นี่สังขารม ถ้าสังขารม ความดีอย่างนี้เป็นความดีในใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พ้นจากทุกข์ พ้นจากทุกข์เพราะอะไร? พ้นจากทุกข์ เพราะว่าคนเราคิดดี เห็นผิด เห็นถูก

ความเห็นผิด ถ้าความเห็นผิดของเรา พอความเห็นผิดแต่เราเชื่อว่าถูก พอความเห็นผิดของเราเชื่อว่าถูก เห็นไหม เราก็มีวิชาการมารองรับ มีความเห็นของตัวมารองรับ ปัญญามันเก่งไปหมดแหละ ถ้ามันเห็นผิดนะ มันจะบอกว่าสิ่งนั้นถูก สิ่งนั้นดีสิ่งนั้นงามไปหมดเลย แต่ถ้าพอมันเห็นถูกล่ะ เห็นถูก อ้าว! ทำอย่างไรต่อไปล่ะ

ความดีที่ละเอียดยิ่งขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่ สิ่งที่ดีความละเอียดยิ่งขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่

ฉะนั้น สิ่งที่เราเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์ไม่ได้ดีเพราะการเกิด การเกิดมาแล้ว ถ้าคุณงามความดีมันถึงเป็นคุณงามความดี ถ้าทำชั่วมันก็เป็นความชั่ว ถ้าเป็นคุณงามความดี เราทำที่ไหนล่ะ เห็นไหม สิ่งที่ว่าคุณงามความดี นี่ความเห็นใจ ความเห็นของคน ความเห็นของคนมันก็เห็นแต่วัตถุ ธาตุ เห็นแต่สิ่งที่เป็นสมบัติพัสถานของโลกนี้ แต่เวลาคุณงามความดีของเรา เราเสียสละ เรามาทำบุญกันเพื่ออะไร

เรามาทำบุญกัน เรามาทำบุญเพื่อให้จิตใจเราเข้มแข็ง ถ้าจิตใจเราเข้มแข็ง เราเสียสละขึ้นมา พอเราเสียสละขึ้นมา สิ่งใดที่มันหมักหมมในใจ สิ่งใดที่มันบีบคั้นหัวใจ นี่เปิดมันออก ถ้าเปิดมันออก มันเข้มแข็ง มันฝึกหัดของมัน ถ้ามันฝึกหัดของมัน มันคัดเลือกได้ไง

สิ่งใดที่ไม่ดี...ไม่เอา

คิดผิด...ไม่คิด

คิดไม่ดี...แยกออกไป

แต่ถ้าเราไม่ฝึกไปนะ นี่ความเห็นผิด “เออ! มันก็ดี มันก็เป็นอย่างนั้น เราก็คิดของเราอย่างนั้น” นี่มันอ่อนแอ มันอ่อนแอเพราะไม่ได้ฝึกฝนมัน

การเสียสละเป็นการฝึกฝนหัวใจ เพราะจิตใจมันตระหนี่ถี่เหนียว เพราะกิเลสตัณหาความทะยานอยากมันไม่ยอมให้ทำหรรอก มันไม่ให้ทำหรรอก แล้วเวลาเสียสละไป อ้าว! ก็เสียสละ เพราะทุกคนก็ว่าเสียสละ เสียสละเพราะพระเป็นคนได้ไง

“เนื่อนานบุญของโลก” ถ้าเนื่อนานบุญของโลกนะ โยมเป็นคนหวานคนใด โยมเก็บเกี่ยว
ขึ้นมา โยมได้สิ่งใด? เนื่อนาของโลกมันได้ก็ได้แต่ฟาง ได้แต่เศษข้าวที่ตกอยู่ที่เนื่อนานั้น นี่พระ

เวลาเขาเสียสละทานของเขา นี่บุญกุศลของเขาหมดนะ ของของเขาทั้งนั้น นี่เป็นวัตถุ เห็น
ไหม วัตถุสิ่งไหนที่ตกตามทาง ใครเป็นเจ้าของมัน แต่นี้เพราะหัวใจของคนที่มีคุณธรรมเขาเอาสิ่ง
นี้มาเสียสละของเขาเพื่อฝึกหัวใจของเขา ถ้าเสียสละทานเพื่อให้ใจเขาเข้มแข็งขึ้นมา ถ้าใจเข้มแข็ง
ขึ้นมา สิ่งใดที่มันเกิดขึ้นมามันก็แยกแยะได้ พอมันแยกแยะ นี่มันฝึกหัดอย่างนั้น มันเป็นขึ้นมา
โดยข้อเท็จจริง เราจะรู้หรือเราไม่รู้ก็แล้วแต่

คูสิ คูจิตใจคนที่เขาดี เห็นไหม เขาเห็นคนรังแกกัน เขาเห็นคนเอาเปรียบกัน เห็นการ
ถือโก่งกัน คนที่เป็นคนดีเขาว่า ทำทำไม ทำทำไม เพราะอะไร เพราะสิ่งที่ได้มาไม่คุ้มกับเวรกรรม
อันนั้นไง เขาหวังว่าเวรกรรมอันนั้นเราเบียดเบียนเขา เราทำลายเขา เวรกรรม นี่พันธุ์กรรมของใจ

เราเบียดเบียนเขา เราสร้างเวรสร้างกรรมกับเขา แล้วเวลาทุกข์เวลายากทำไมมันเป็นอย่างนี้
ทำไมมันเป็นอย่างนี้

ก็ทำมาทั้งนั้น คนคนนั้นทำมาเอง แต่ทำมาเอง ทำมาเมื่อไหร่ไม่รู้

นี่ไง เพราะเขาฝึกหัดจนจิตใจเขาอ่อนแอ จิตใจเขาหวัหระแวง ทำสิ่งใดเขาต้องรีบฉวยรีบ
หยิบจับสิ่งนั้นไว้ก่อน ยึดมันไว้ก่อนว่าสิ่งนั้นเป็นของเขา แต่เรามาเสียสละของเรา เราเปิดออก เรา
เสียสละของเรา เราฝึกหัดของเราให้จิตใจเราเข้มแข็ง มันเป็นความจริงตามข้อเท็จจริงนั้น แต่เรา
รู้ไหมละ? เราไม่รู้ เราไม่รู้เพราะอะไร? เพราะเราไม่ได้ฝึกหัดของเรา

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมาแล้ว ตรัสรู้ธรรมเพราะอะไร ตรัส
รู้ธรรมขึ้นมานี้ย้อนไป เวลาในพระไตรปิฎกว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คนไปเสียสละ
มากมาย นี่เนื่อนานบุญของโลก ใครก็อยากทำบุญกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาบอกว่า
เพราะเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใครๆ ก็อยากจะทำบุญกับองค์สมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก ไม่ใช่ นี่เราทำมาทั้งนั้น

คูตี เป็นพระเวสสันดร เมืองทั้งเมืองยกให้เขาเลย เมียก็ยกให้เขา ลูกก็ยกให้เขา ทุกอย่างยกให้เขาหมด ใครอยากได้อะไรให้หมดๆ ท่านให้ของท่านมา ท่านทำของท่านมาทั้งนั้นแหละ ใครไม่ทำมาไม่มีหรือ ท่านทำของท่านมา พอทำของท่านมา นี่การเสียดลามา

เสียดลชีวิตนะ คูตี มีอยู่ชาติหนึ่งเป็นกระต่าย เห็นนายพรานเขาหลงป่า นี่เขาหลงป่าอยู่ เขาก่อกองไฟไว้ ผิงไฟ อยู่ในสุดตันตปิฎก เขาก่อกองไฟไว้ เขาเผาเนะ มันหนาวเย็นใจ อยู่ในป่าหลงป่า จะตายอยู่แล้ว กระต่ายโพธิสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นเขา สงสารเขา กระโดดเข้ากองไฟ

สัตว์มันคิดได้อย่างนั้นหรือ สละตัวเองเพื่อให้เป็นอาหารของพรานป่า ๒ คนนั้น พรานป่า ๒ คนนั้นก็ได้กระต่ายตัวนั้นยังชีพ แล้วพ่นออกมาจากป่า นี้อยู่ในพระไตรปิฎกนะ นี่สิ่งที่ได้มาอยู่ที่การกระทำมา ฉะนั้น เราฝึกหัดของเรา

นั่นขนาดเขาเสียดลชีวิตนะ เห็นไหม ในทิเบตเวลาเขาไหว้ ทำไมเขานอนไปล่ะ เขานอนไป

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระโพธิสัตว์ แล้วกำลังสร้างบุญบารมี ฉะนั้น จะทำทางให้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนท่านเดินไป ที่นี้ทำทางไม่เสร็จใจ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จมา นี่พระโพธิสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเราก็เลยนอน เอาตัวนี้เชื่อมต่อกันระหว่างทางที่ยังไม่เสร็จ แล้วให้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหยียบบนร่างของพระโพธิสัตว์นั้นไป

พอเหยียบร่างพระโพธิสัตว์นั้นไป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงได้พยากรณ์ว่า “ต่อไปจะได้เป็นพระพุทธเจ้าชื่อสมณโคดม” นี่มันอยู่ในพระไตรปิฎก

ฉะนั้น เวลาเผยแพร่ธรรมไป เข้าไปในภูมิภาคใด เขาเอาประเด็นใดเป็นที่เคารพนับถือของเขา ฉะนั้น เขาจะนอน นอนให้เหยียบร่างนี้ไป เขาเสียดลร่างนี้เพื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ย่ำร่างนี้ไป ดูประเพณีมันเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้ท่านทำมาอย่างนั้น นี่ท่านทำของท่านมา ท่านทำของท่านมา

ในปัจจุบันนี้เราเกิดมาเป็นชาวพุทธ เราเกิดเป็นมนุษย์พบ พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการเสียสละนี้ ไม่ใช่การเสียสละแล้วเราไม่ได้สิ่งใดมา การเสียสละสิ่งที่เป็นวัตถุกทานออกไป แล้วเราได้ความเข้มแข็งของหัวใจนี้มา เราได้หัวใจที่เป็นบุญกุศลนี้มา บุญกุศลอันนี้มันจะเป็นพันธุกรรมของมัน มันจะฝังกับใจนี้ไป ใจนี้เวลาเสียสละแล้วสิ่งนั้นเป็นทิพย์ๆ เป็นทิพย์เพราะมันเป็นนามธรรม มันฝังอยู่ที่ใจนี้ ใครจะมาแย่งชิงสิ่งนี้ไปจากใจของเราไม่ได้

แต่ถ้าเป็นทรัพย์สมบัติเราไปฝากไว้ที่ไหน เขายังแย่งชิงทรัพย์สมบัติของเราไปได้ แต่บุญกุศลอันนี้ เมื่อเสียสละไปแล้ว สมบูรณ์แล้ว มันจะเป็นอริยทรัพย์ มันจะเป็นพันธุกรรมของมัน อยู่กับจิตใจของเราไป ถ้าอยู่กับจิตใจของเราไป มันฝึกหัด มันมีการกระทำของมัน มันหักทุกข์ใดๆ มันใช้ปัญญาของมัน เห็นไหม มันเกิดปัญญาของมัน มันเกิดมรรคญาณของมัน

เวลาบอกว่าเลี้ยงชีพชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพ เราทำคุณงามความดีนี้เป็นการเลี้ยงชีพชอบ...มันเลี้ยงปากใจ แต่ถ้ามันเลี้ยงหัวใจ เห็นไหม เลี้ยงชีพชอบ นี่คิดดี ไม่เห็นผิดใจ

นี่เห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี ความเห็นผิดแล้วมันก็ย่ำคิดย่ำทำใจ แต่ถ้ามีสติปัญญามันจะมีความเห็นถูก พอความเห็นถูก เราก็บอก อืม! คนคนนี้ดี ไม่คิดแต่สิ่งที่เอารัดเอาเปรียบใคร คนคนนี้ดี แต่คนที่เอารัดเอาเปรียบเห็นชั่วเป็นดี เอารัดเอาเปรียบเขา เห็นว่าตัวเองมีศักดิ์ศรี ตัวเองเป็นมนุษย์ จะอยู่บนหัวมนุษย์ จะย่ำยีเขาว่าตัวเองมีอำนาจวาสนา นี่เขาทำของเขา เขาคิดของเขาไปเอง แต่สังคมยอมรับไหม ความจริงมันไม่เป็นเช่นนั้น

ความจริงนะ ผู้ใดเสียสละให้ทางกัน เสียสละนี้เป็นบุญกุศลนะ เดินสวนกัน เราหลบให้เขาไปก่อน นี่บุญเกิดแล้ว เราให้ความสะดวกกับเขา นี่ไง เวลาบุญมันอยู่ที่ปัญญา ถ้าปัญญามันเกิดขึ้นมานะ เราทำของเรา

ทำบุญร้อยหนพันหน เสียสละร้อยหนพันหน ไม่เท่ากับถือศีลบริสุทธิ์หนหนึ่ง

ถือศีลบริสุทธิ์ร้อยหนพันหน ไม่เท่ากับเกิดทำความสงบของใจขึ้นมาหนหนึ่ง ทำสมาธิได้หนหนึ่ง

มีสมาธิร้อยหนพันหน เห็นไหม ถ้าสมาธิร้อยหนพันหน ถ้าเกิดปัญญา ปัญญาที่เกิด สัมมาสมาธิมันจะชำระกิเลส มันจะชำระใจของตัว ถ้าทำอย่างนี้ขึ้นมา นี่ยอดมนุษย์

ความดีที่ไม่มีใครเห็น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่งอยู่โคนต้นโพธิ์ เวลาตรัสรู้ธรรมขึ้นมาใครรู้บ้าง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ในป่าคนเดียว อยู่โคนต้นโพธิ์นั้น ไม่ได้ทำดีเพื่อใครเลย ทำความดีเพื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชำระกิเลสแล้วเสวยวิมุตติสุขอยู่

เวลามาเทศน์ธรรมจักๆ นี่สังขารม แสดงสังขารม แสดงสังขารความจริงกับพระอัญญาโกณฑัญญะ กับปัญจวัคคีย์ ๕ องค์ เทวดาส่งข่าวเป็นชั้นๆ ขึ้นไป นี่จักรมันได้เคลื่อนแล้ว คือความจริงได้ประกาศแล้ว ไม่มีใครสามารถจะชักสิ่งนี้กลับได้ แล้วเราก็จังอยู่จนชินหู

เราชาวพุทธ เราทำบุญเพื่อสิ่งใด? เราทำบุญเพื่อให้หัวใจเราเข้มแข็ง ถ้าหัวใจเราเข้มแข็ง เราจะไม่เป็นเหยื่อของโลก การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ กระแสสังคมมันชักนำเราให้ล้มกลิ้งล้มหายไป เรามีสติมีปัญญาของเรา เราไม่เป็นเหยื่อใคร อตุตา หิ อตุตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ถ้าจิตใจของตนเข้มแข็ง

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นไหม เวลามารนิมนต์ให้นิพพานๆ “มารเอ๋ย เมื่อใดภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาของเรายังไม่เข้มแข็ง ไม่สามารถกล่าวแก้คำจาบจ้วงของลัทธิต่างๆ ได้ เราจะไม่ยอมนิพพาน”

จนสุดท้ายมารก็นิมนต์มาตลอด จนวันมาฆบูชา “มารเอ๋ย บัดนี้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาของเราเข้มแข็ง กล่าวแก้คำจาบจ้วงของลัทธิต่างๆ ได้ อีก ๓ เดือนข้างหน้าเราจะนิพพาน”

โลกธาตุนี้ไหวหวั่นเลย เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปลงอายุสังขาร เห็นไหม แล้วเราเกิดมาเราเป็นบริษัท ๔ นะ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฝากศาสนาไว้กับเรา ฝากไว้ แต่เวลาเราประพฤติปฏิบัติขึ้นมาให้ศาสนา ให้ธรรมกับใจเราเป็นอันเดียวกัน ไม่ใช่ฝากไว้กับเรา...เป็นของเรา เป็นสิ่งที่เราสัมผัส เป็นสิ่งที่เรารับรู้ เราจะมีธรรมในหัวใจของเราเอง